

УДК 376.33

Оригинални научни чланак

Примљено: 1.9.2009.

Јелена СТЕВАНОВИЋ

Институт за педагошка истраживања, Београд

СПЕЦИФИЧНОСТИ УСВАЈАЊА ВЕЛИКОГ СЛОВА КОД ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ УЧЕНИКА

Посебно значајну правописну област, како у редовној основној школи, тако и у школи за глуве и наглуве ученике представља велико слово. У Правопису српскога језика Матице српске налази се више од стотину поглавља и потпоглавља која су посвећена нормама о употреби великог слова. Наиме, правила о употреби великог слова јесу ортографска правила са којима се ученици најчешће сусрећу (писање имена и презимена, назива школе и сл.).

Циљ истраживања представља начин усвајања и специфичности усвајања ортографских правила о употреби великог слова код глувих и наглувих ученика и какав је утицај узраста, степена оштећења слуха и пола на усвајање правила о употреби великог слова код глувих и наглувих ученика.

Истраживање је спроведено у школама за глуве и наглуве ученике у Београду и у Јагодини и у једној редовној београдској основној школи. Узорац су чиниле две групе испитаника: глуви и наглуви ученици од V до VIII разреда, N=67 и ученици који чују, N=60.

Инструмент коришћен у истраживању је Тест за употребу великог и малог слова (Н. Димић) и Корпус за процену писмености (Ј. Стевановић), који је конципиран искључиво за потребе овог истраживања.

На основу резултата спроведеног истраживања дошли смо до закључака да глуви и наглуви ученици употребљавају поједина правописна правила. У вези са правописним захтевима које смо поставили ученицима у популацији глувих и наглувих ученика, резултати указују да глуви и наглуви ученици остварују лошије постигнуће, него ученици који чују, у примењивању правописних правила о писању великог слова, осим у примењивању правила о писању великог слова у вишечланим географским називима и називима етника, као и у писању присвојних придева изведених наставком -ев. Такође, резултати показују да узраст, степен оштећења слуха и пол немају статистички значајан утицај на усвајање правила о писању великог слова.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: правопис српског језика, ортографска правила, писање великог слова, глуви и наглуви ученици, ученици који чују, настава српског језика

УВОД

Између језика и говора постоји узајамна зависност, али то не умањује чињеницу да су они одвојени и да функционишу самостално. Језик је израстао као организација говора, говор се развио на бази језика, па су стога у непрестаном садејству и прожимању услед чега се мењају и једно и друго. Путем говора и језика човек може да изрази своје мисли, осећања и потребе, да општи са људима и да путем записане речи оствари своје замисли, искуства и надања. Говор и писмени језик, са развитком цивилизације, добијају све већи значај за човеков друштвени и лични живот (Димић, 2003).

У опозицији према језику као систему знакова за споразумевање усмени и писани говор у суштини су иста појава. Ипак, оба та вида говора, иако су сваки на свој начин индивидуална реализација апстрактног језичког система, не могу се поистовећивати (Стевановић, 2009). За разлику од усменог говора, писани говор мора да има развијенију грађу и мора на другачији начин да открива мисао (Миновић, 1971). Писани језик поседује неколико јединствених обележја као што су интерпункција, велико слово, знаци навода, просторна организација, и др. Већина тих графичких карактеристика представља систем разлика за које не постоје еквиваленти у говору. Писани језик тежи да буде формалнији од говорног и има више изгледа да остане стандард који друштво цени.

О томе у којој мери су усмени и писани говор повезани и проистичу један из другог у различитим фазама њиховог развитка постоје различита мишљења. Виготски оспорава тврдњу да писани говор ученика понавља развојни пут гласовног говора и сматра да се при таквом схватању занемарује различитост два развојна процеса (Виготски, 1983).

Са друге стране, постоје истраживања која показују позитиван узајамни однос између усменог и писаног изражавања. Лобан је извршио лонгитудинално истраживање у којем је пратио говорни развој деце од предшколског узраста до VI разреда основне школе. Међу Лобановим закључцима стоји да су читање, писање, слушање и говор у позитивној корелацији. Он такође закључује да су деца са ниским постигнућем у усменом говору имала тенденцију ка слабијем постигнућу у читању и писању (Loban, 1983).

Познато је да постоји велика разлика између писаног језичког израза за глуве и наглуве деце и деце која чују. Писани говор за глуву и наглуву децу представља значајан аспект комуникације. Њихов говорни језик је изузетно ограничен, често неразумљив и важно је децу оспособити да користе писани говор у различитим животним ситуацијама. На тај начин богате свој речник, стичу нова знања и развијају способност да путем писане речи комуницирају са средином (Димић, 1996).

Димић наводи да су многе студије слободног избора показале низак ниво способности глуве и наглуве деце у писаном изражавању, као и велико заостајање ове популације деце у стандардном писаном језику и у примењивању ортографских правила (Димић, 2003). У оквиру истраживања о специфичностима у писању код глуве и наглуве деце, Димић истиче да је диктат најбоља вежба за стицање правописних навика и увежбавање основних правила граматике код глувих и наглувих ученика. Такође, истраживањем је потврђено да постоји статистички значајна разлика у односу на узраст, те су најуспешнији били ученици 8. разреда, а најмање успешни су били ученици 3. разреда, будући да је истраживање спроведено на популацији ученика од 3. до 8. разреда (Димић, 1995). Димић је испитивала и примену правописних правила српског језика код глувих и наглувих ученика и закључила је да узраст и степен оштећења слуха делимично утичу на успех у савладавању правописних правила (Димић, 1996).

Настави правописа припада значајно место у нашем образовном систему. Њен циљ је стицање ортографских навика до којих се долази усвајањем и применом у пракси система правописних правила и систематским организовањем одговарајућих вежби. Неопходно је ученике упознати и са основним принципима правописне норме и са главним правилима. За успешну и квалитетну наставу правописа веома је значајно сачинити спој теорије и праксе. Међутим, настава правописа се у школама за глуве и наглуве ученике реализује, кроз нешто сложеније захтеве, од 5. разреда основне школе, најчешће у оквиру припреме ученика за писање писмених састава из српског језика.

Посебно значајну правописну област, како у редовној основној школи, тако и у школи за глуве и наглуве ученике представља *велико слово*. У *Правопису српскога језика* Матице српске налази се више од стотину поглавља и потпоглавља која су посвећена нормама о употреби великог слова. Наиме, правила о употреби великог слова јесу ортографска правила са којима се ученици најраније сусрећу (писање имена и презимена, назива школе и сл.).

Писање великог слова схвата се понекад као пробни показатељ писмености, премда је у суштини само ствар конвенције. Основна намена

великих слова јесте да се у тексту нешто истакне. Писање малих слова основни је вид писма, а употреба великих слова има многа правила која није лако увек савладати. За разлику од неких других правописних области, овде се не можемо ослањати на изговор, већ искључиво на правописну норму (Брборић, 2004).

У нашој ортографској норми велико почетно слово има две главне службе.

Велико слово пише се на почетку реченице, као и на почетку различитих издвојених делова текста (налова, натписа и сл.). Овом својом функцијом оно омогућава да се лакше и брже уочи садржајна и смисаона рашчлањеност текста.

Великим почетним словима обележавају се властита имена, једночлана и вишечлана. Посебна природа властитих имена огледа се и у томе што се по правилу не преводe с једног језика на други. Почетно велико слово има и пригодну службу, када се употребљава као знак поштовања.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД

Циљ истраживања представља начин усвајања и специфичности усвајања ортографских правила о употреби великог слова код глувих и наглувих ученика и какав је утицај узраста, степена општећења слуха и пола на усвајање правила о употреби великог слова код глувих и наглувих ученика. Такође, да ли постоје разлике у степену усвајања правила о писању великог слова између глувих и наглувих ученика и ученика који похађају редовну основну школу.

У нашем истраживању желели смо да установимо степен усвојености ортографских правила која су у вези са писањем великог слова и то у следећим случајевима: употреба великог слова на почетку реченице, писање великог слова у властитим именима, употреба великог слова у писању двојног женског презимена, употреба великог слова у писању вишечланих географских појмова, назива етника, употреба великог слова у писању наслова књига, потом писање присвојних придева изведених наставцима *-ски*, и *-ев*.

УЗОРАК

Истраживање је спроведено у двама школама за глуве и наглуве ученике у Београду „Радивој Поповић“ и „Стефан Дечански“ и у школи за глуве и наглуве ученике у Јагодини, „11. Мај“, као и у београдској основној школи „Десанка Максимовић“, коју похађају ученици који чују.

Узорак је чинило 67 ученика оштећеног слуха од V до VIII разреда, и то 15 ученика V разреда, 15 ученика VI разреда, 22 ученика VII разреда и 15 ученика VIII разреда (38 дечака и 29 девојчица). Узорак ученика који чују обухватио је по 15 ученика из сваког од V до VIII разреда (30 дечака и 30 девојчица).

У зависности од успеха из српског језика у популацији глувих и наглувих ученика било је 25 одличних ученика, 18 врло добрих ученика, 21 добар ученик и 3 довољна ученика.

У зависности од степена оштећења слуха, према класификацији Светске здравствене организације, узорак је обухватио 5 ученика са благим оштећењем слуха, 13 ученика са умерено тешким оштећењем слуха, 13 ученика са тешким оштећењем слуха, 35 ученика са врло тешким оштећењем слуха и једног ученика са тоталним оштећењем слуха.

МЕТОДОЛОГИЈА ОБРАДЕ ПОДАТАКА

Инструмент коришћен у истраживању је Тест за употребу великог и малог слова (Н. Димић) и Корпус за процену писмености (Ј. Стевановић). Овај корпус је конципиран искључиво за потребе овог истраживања. С обзиром на то да се корпус састоји од 22 питања помоћу којих се утврђују знања из неколико правописних области, за потребе овог истраживања од ученика смо тражили да одговоре само на питања која су у вези са употребом великог слова.

Циљ Теста за употребу великог и малог слова је да утврди познавање правила о употреби великог слова код ученика. Тест се састоји од десет реченица. Ученици добијају лист хартије на којем су откуцане реченице са нетачно употребљеним великим и малим словима (све су написане истим словима) и њихов задатак је да у тексту исправе и тачно напишу велика и мала слова.

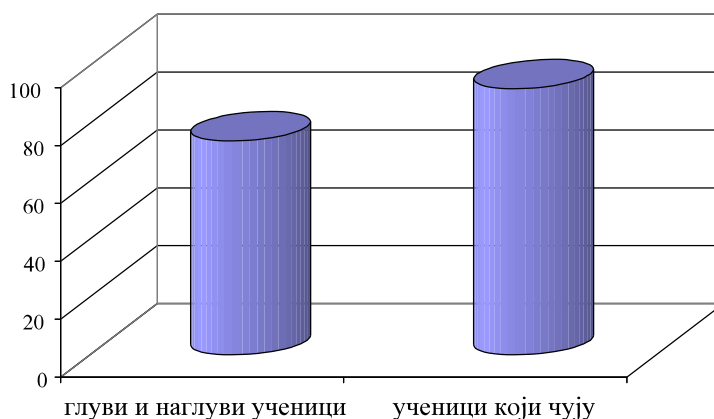
Добијени подаци обрађени су адекватним статистичким методама и поступцима и приказани су графички и табеларно.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Оштећење слуха значајно је утицало на успех на Тесту за употребу великог и малог слова. Ученици оштећеног слуха постигли су лошије резултате на овом тесту од ученика који чују, што је у сагласности са резултатима истраживања које је Димић добила тестирајући обе популације ученика поменути тестом (Димић, 1996).

На „Тесту за употребу великог и малог слова“ испитаници у популацији глувих и наглувих ученика у просеку су решили 73,6% захтева, док су ученици који чују решили у просеку 92,3% захтева на овом тесту (Графикон 1). Најлошији резултат, ученици обеју популација, остварили су одговарајући на захтев о употреби великог слова у писању назива празника и двочланог назива државе (*Он жели књигу за Нову годину. Он живи у Црној Гори.*), док су најбољи резултат остварили одговарајући на захтев о употреби великог слова у властитом имену, с обзиром да је властито име тачно написало 95,5% глувих и наглувих ученика и сви ученици који чују. Резултати показују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика ($p < .001$), наравно у корист ученика који чују.

Графикон 1 - Постигнуће на Тесту за употребу великог и малог слова – поређење ученика који чују и глувих и наглувих ученика

Резултати указују да између ученика различитих разреда, тј. између ученика различитог узраста у популацији глувих и наглувих ученика, постоје статистички значајне разлике у вези са успехом на Тесту за употребу великог и малог слова у целини, као и у одговорима на појединачне захтеве у тесту (Табела 1).

Табела 1 Утицај узраста на постигнуће ученика на Тесту за употребу великог и малог слова – група глувих и наглувих ученика

Разред			N	AS	SD
V			15	6.27	2.492
VI			15	7.07	2.463
VII			22	7.18	2.442
VIII			15	8.93	1.100
Укупно	67	7.34	2.371		

$F(3)=19.011, p<.014$

На успех на Тесту за употребу великог и малог слова, у целини, степен оштећења слуха нема статистички значајан утицај (Табела 2). Степен оштећења слуха нема значајан утицај ни на појединачне захтеве у тесту.

Табела 2 Утицај степена оштећења слуха на постигнуће ученика на Тесту за употребу великог и малог слова – група глувих и наглувих ученика

Степен оштећења слуха	N	AS	SD
Умерено тешко оштећење	13	7,23	2,803
Тешко оштећење	13	8,00	2,273
Врло тешко оштећење	35	7,00	2,401
Укупно	61	7,26	2,456

$F(2) = 4.748, p<.462$

Резултати показују да у групи глувих и наглувих ученика пол нема статистички значајан утицај нити на успех на Тесту за употребу великог и малог слова у целини (Табела 3), нити на тачност у одговорима на појединачне захтеве у овом тесту. Овакав резултат показали су и ученици које је Димић тестирала поменути тестом (Димић, 1996).

Табела 3 Утицај пола на постигнуће ученика на Тесту за употребу великог и малог слова – група глувих и наглувих ученика

	Пол	N	AS
Успех на Тесту	Мушки	38	7.21
	Женски	29	7.52

$$t(65)=-.522, p<.604$$

Будући да писање великог слова на почетку реченице представља једну од основних функција употребе великог слова, желели смо овим истраживањем да утврдимо колико су ученици, обеју група, савладали ово правописно правило и да ли постоји разлика између ученика који чују и глувих и наглувих ученика. Ученици који чују били су далеко успешнији од глувих и наглувих ученика у сваком од захтева који је у основи имао писање великог слова на почетку реченице (Табела 4). Мислимо да у овим случајевима слух није од значаја, већ знање. Резултати указују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика ($t(125) = -5.523, p<.001$).

Табела 4 Писање великог слова на почетку реченице – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

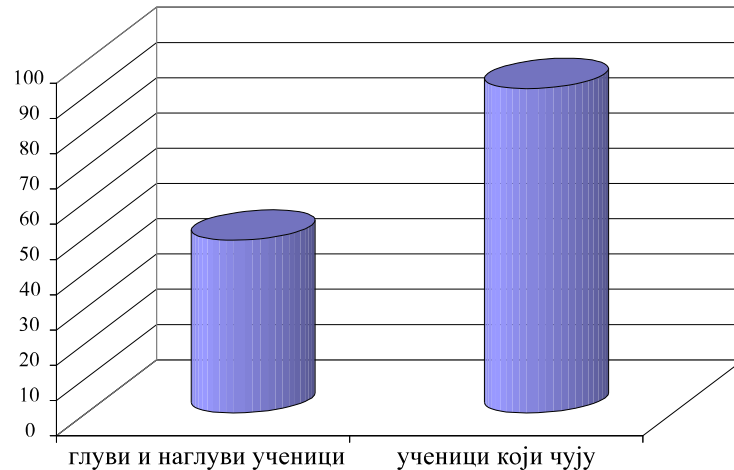
Употреба великог слова на почетку реченице	Група ученика	N	AS	SD	Значајност
	глуви и наглуви ученици	67	7.66	2.847	
	ученици који чују	60	9.75	.751	

Резултати показују да у групи глувих и наглувих ученика узраст ($F(3) = 2.194, p<.097$), степен оштећења слуха ($F(2) = .084, p<.919$) и пол ($t(65) = -1.391, p<.169$) немају статистички значајан утицај на употребу правила о писању великог слова на почетку реченице.

Писање великог слова у властитим именима ученици савладају већ у првом разреду како редовне основне школе, тако и у школи за глуве и наглуве ученике. Наиме, ово је једно од основних правописних правила које ђаци савладају на самом почетку школовања. Ученици који чују били су далеко успешнији од глувих и наглувих ученика у сваком од захтева који је у основи имао писање великог слова у властитим име-

нима (Графикон 2), будући да је 91,7% ученика који чују и 48,8% глувих и наглувих ученика написало властита имена на правописно допустив начин. Резултати указују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика ($p < .001$).

Графикон 2 - Писање великог слова у властитим именима – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

Резултати показују да у популацији глувих и наглувих ученика узраст ($F(3) = 1.844$, $p < .148$), степен оштећења слуха ($F(2) = .021$, $p < .980$) и пол ($t(65) = -2.023$, $p < .057$) немају статистички значајан утицај на употребу правила о писању великог слова у властитим именима.

У српском језику није редак случај да се сусрећемо са дводелним презименима. У вези са овим, код ученика у основној школи, најчешће се јавља проблем писања великог почетног слова другог презимена. Правописна норма налаже да се и друго презиме пише великим почетним словом. Будући да норма допушта писање дводелних презимена и са цртицом и без цртице и ми смо одговоре наших испитаника вредновали у складу са захтевом ортографске норме. Ученици који чују били су далеко успешнији од глувих и наглувих ученика у употреби великог слова у писању двочланог женског презимена (Табела 5), с обзиром на то да је 95% ученика који чују одговорило тачно, односно написало је оба презимена великим словом, док је у групи глувих и наглувих ученика 61,2% њих одговорило тачно. Резултати указују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика ($H_i \text{ kvadrat}(1) = 20.53$; $p < .001$; $Kramerovo V = .402$). Ово сведочи да глуви и наглуви ученици нису у потпуности усвојили ово правописно правило.

Табела 5 Употреба великог слова у писању двојног женског презимена – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

		Велико слово у писању двојног презимена		укупно
Група ученика	глуви и наглуви ученици	нетачно	тачно	
		26	41	67
	ученици који чују	38.8%	61.2%	100.0%
		3	57	60
укупно		5.0%	95.0%	100.0%
		29	98	127
		22.8%	77.2%	100.0%

Употреба великог слова у писању двојног женског презимена није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (6)=6.183; $p<.403$; Kramerovo $V=.215$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (4)=2.346; $p<.672$; Kramerovo $V=.139$) и пола (H_i kvadrat (2)=1.332; $p<.514$; Kramerovo $V=.141$).

Резултати показују да су глуви и наглуви ученици били подједнако успешни као и ученици који чују у употреби великог слова у писању вишечланих географских назива (Табела 6), те да између ових двеју популација ученика нема статистички значајне разлике у употреби овог правописног правила (H_i kvadrat (2)=3.462; $p<.177$; Kramerovo $V=.165$).

Табела 6 Употреба великог слова у писању вишечланих географских имена – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

		Употреба великог слова у писању вишечланих географских назива			укупно
		нетачно	тачно	без одговора	
Група ученика	глуви и наглуви ученици	20	45	2	67
	ученици који чују	29.9%	67.2%	3.0%	100.0%
		10	49	1	60
укупно		16.7%	81.7%	1.7%	100.0%
		30	94	3	127
		23.6%	74.0%	2.4%	100.0%

Употреба великог слова у писању вишечланих географских назива није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (6)=9.671; $p<.139$; Kramerovo $V=.269$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (4)=4.979; $p<.289$; Kramerovo $V=.202$) и пола (H_i kvadrat (2)=.143; $p<.931$; Kramerovo $V=.046$).

Глуви и наглуви ученици били су подједнако успешни као и ученици који чују у употреби великог слова у писању назива етника (Табела 7), будући да је 74,6% глувих и наглувих ученика написао тачно овај назив и 76,7% ученика који чују одговорило је тачно на овај правописни захтев. Резултати показују да нема статистички значајне разлике између ових двеју група ученика у вези са овим правописним правилом (H_i kvadrat (2)=.820; $p<.664$; Kramerovo $V=.080$).

Табела 7 Употреба великог слова у писању назива етника – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

		Употреба великог слова у писању назива етника			укупно
		нетачно	тачно	без одговора	
Група ученика	глуви и наглуви ученици	14	50	3	67
	ученици који чују	20.9%	74.6%	4.5%	100.0%
		13	46	1	60
укупно		21.7%	76.7%	1.7%	100.0%
		27	96	4	127
		21.3%	75.6%	3.1%	100.0%

Употреба великог слова у писању назива етника није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (6)=6.246; $p<.377$ Kramerovo $V=.219$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (4)=2.662; $p<.616$; Kramerovo $V=.148$) и пола (H_i kvadrat (2)=.365; $p<.833$; Kramerovo $V=.074$).

Ученици који чују били су далеко бољи од глувих и наглувих ученика у одговарању на правописни захтев у вези са писањем наслова књига (Табела 8), будући да је 48,6% глувих и наглувих ученика написао наслове књига на правописно допустив начин, а да је 90% ученика који чују одговорило тачно. Резултати показују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика (H_i kvadrat (1)=12.84; $p<.001$; Kramerovo $V=.438$).

Табела 8 Употреба великог слова у писању наслова књига – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

		Употреба великог слова у писању наслова књига		укупно
		нетачно	тачно	
Група ученика	глуви и наглуви ученици	19	18	37
	глуви и наглуви ученици	51.4%	48.6%	100.0%
		3	27	30
укупно		10.0%	90.0%	100.0%
		22	45	67
		32.8%	67.2%	100.0%

Употреба великог слова у писању наслова књига није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (1)=.222; $p<.638$; Kramerovo $V=.077$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (2)=1.252; $p<.523$; Kramerovo $V=.293$) и пола (H_i kvadrat (1)=2.152; $p<.141$; Kramerovo $V=.242$).

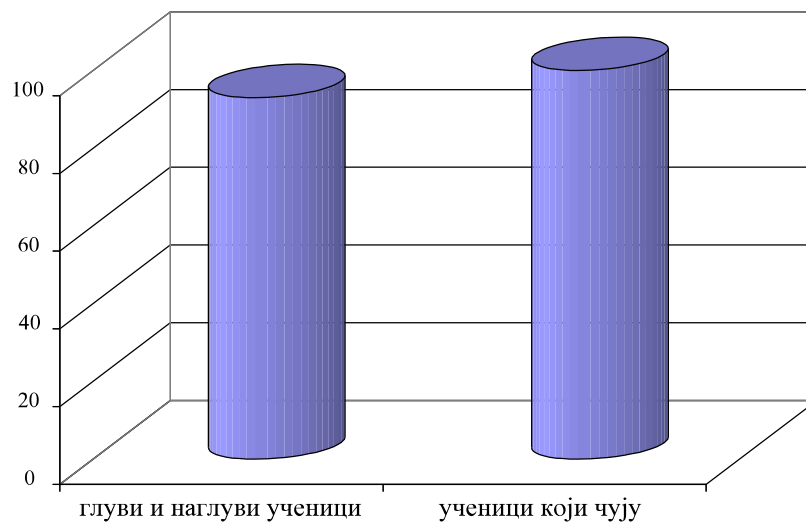
Ученици који чују били су успешнији у писању присвојних придева изведених наставком *-ски* (Табела 9). Резултати показују да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика у писању присвојних придева изведених наставком *-ски* (H_i kvadrat (1)=15.68; $p<.001$; Kramerovo $V=.484$).

Писање присвојних придева изведених наставком *-ски* није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (1)=1.4747; $p<.225$; Kramerovo $V=.199$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (2)=2.847; $p<.241$; Kramerovo $V=.289$) и пола (H_i kvadrat (1)=.069; $p<.793$; Kramerovo $V=.043$).

Табела 9 Писање присвојних придева изведених наставком *-ски* – поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима

		Писање присвојног придева изведеног наставком -ски		укупно
		нетачно	тачно	
Група ученика	глуви и наглуви ученици	24	13	37
	ученици који чују	64.9%	35.1%	100.0%
		5	25	30
укупно		16.7%	83.3%	100.0%
		29	38	67
		43.3%	56.7%	100.0%

Глуви и наглуви ученици били су подједнако успешни као и ученици који чују у примењивању ортографског правила о писању присвојних придева изведених наставком *-ев* (Графикон 3), с обзиром на то да је 92,8% глувих и наглувих ученика и 100% ученика који чују одговорило тачно на овај захтев. Резултати показују да нема статистички значајне разлике између ових двеју популација ученика (H_i kvadrat (3)=6.18; $p < .102$; Kramerovo $V = .409$).

**Графикон 3 - Писање присвојних придева изведених наставком *-ев*
– поређење ученика који чују са глувим и наглувим ученицима**

Писање присвојних придева изведених наставком *-ев* није под статистички значајним утицајем узраста (H_i kvadrat (1)=.001; $p < .979$; Kramerovo $V = .004$), степена оштећења слуха (H_i kvadrat (2)=2.363; $p < .307$; Kramerovo $V = .264$) и пола (H_i kvadrat (1)=2.152; $p < .259$; Kramerovo $V = .185$).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. На основу анализираних резултата закључили смо да су глуви и наглуви ученици усвојили поједина ортографска правила у вези са писањем великог слова. Такође, резултати указују да постоје разлике у примењивању правописног знања о писању великог слова између популације глувих и наглувих ученика и ученика који чују.

2. Одговарајући на захтеве „Теста за употребу великог и малог слова“ испитаници у популацији глувих и наглувих ученика у просеку су решили 73,6% захтева, док су ученици који чују решили у просеку 92,3% захтева на овом тесту. Најлошији резултат, ученици обеју група, остварили су примењујући знање о употреби великог слова у писању назива празника и двочланог назива државе, док су најбољи резултат остварили одговарајући на захтев о употреби великог слова у властитом имену.

3. Анализирани резултати показују да између ученика различитих разреда, тј. између ученика различитог узраста у популацији глувих и наглувих ученика, постоје статистички значајне разлике у вези са успехом на Тесту за употребу великог и малог слова у целини, као и у одговорима на појединачне захтеве у тесту, док степен оштећења слуха и пол немају статистички значајан утицај на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту за употребу великог и малог слова.

4. У вези са осталим правописним захтевима (употреба великог слова на почетку реченице, писање великог слова у властитим именима, употреба великог слова у писању двојног женског презимена, употреба великог слова у писању вишечланих географских назива, назива етника, употреба великог слова у писању наслова књига, потом писање присвојних придева изведених наставцима *-ски*, и *-ев*) које смо поставили ученицима у популацији глувих и наглувих ученика, резултати указују да глуви и наглуви ученици остварују лошије постигнуће, него ученици који чују, у примењивању правописних правила о писању великог слова, осим у примењивању правила о писању великог слова у вишечланим географским називима и називима етника, као и у писању присвојних придева изведених наставком *-ев*.

5. Узраст, степен оштећења слуха и пол нису показали статистички значајан утицај ни у вези са једним од постављених правописних захтева, те сматрамо да на специфичности које се уочавају у вези са употребом великог слова код глувих и наглувих ученика, највише утиче знање, односно незнање, а не други фактори.

Премда се већина правописних захтева релативно брзо усваја, навика да у пракси буду задовољена, веома се тешко и споро развија код популације глувих и наглувих ученика. Неопходно је систематично упознавање ученика са правописном нормом и честа примена правописних вежбања која представљају најефикаснији облик рада у превазилажењу тешкоћа при усвајању ортографских закона. Писањем и вежбањем знања се усавршавају. Наиме, савлађивање и усвајање правописних правила доприноси обогаћивању и унапређењу језичког израза глуве и наглуве деце. Њихово примењивање помаже овој популацији деце у очувању основних граматичких облика и категорија, правилном успостављању граматичких односа, учењу нових речи и обрта, па и извесној умешности да се употреби језик који, ако се развија овим путем, постаје целовитији и функционалнији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бугарски, Р. (1986): Лингвистика у примени, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
2. Браун, Р. (1980.): Развој језика у деце, Трећи програм Радио Београда, број 44, Београд
3. Бојанин, С., Стефановић, Т (1978): *Примена скале за процену зрелости рукописа*, Дефектолошка теорија и пракса, број 3–4, Београд
4. Брборић, В. (2004): Правопис српског језика у наставној пракси, Филолошки факултет, Београд
5. Брборић, В. (2000): Анкета о правопису у школи, Књижевност и језик, XLVII, БР. 3–4, Београд
6. Виготски, Л.(1983): Мишљење и говор, Нолит, Београд
7. Владисављевић, С. (1986): Поремећаји читања и писања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
8. Дешић, М. (1998): Правопис и школа, К новој писмености, Београд
9. Димић, Н.(2003): Говорно-језички дефицити код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд
10. Димић, Н.(1996): Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки факултет, Београд
11. Димић, Н.(1995): Употреба диктата у школама за слушно оштећену децу, Београдска дефектолошка школа, број 2, Друштво дефектолога Југославије и Дефектолошки факултет, Биг, Београд
12. Димић, Н.(2004): Проблеми у језичком изразу код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд
13. Димић, Н. (2003): Правописна правила и деца оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, број 1–2, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд

14. Димић, Н. (2001): Функција школских писмених задатака у настави матерњег језика у школама за глуве и наглуве, Београдска дефектолошка школа, број 2–3, Друштво дефектолога Југославије, Београд
15. Илић, П.(1998): Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси- методика наставе, Змај, Нови Сад
16. Loban, W. (1983): The Language of Elementary School Children, London
17. Миновић, М. (1971): Увод у науку о језику, Завод за издавање уџбеника, Сарајево
18. Пешикан, М., Јерковић, Ј.,Пижурица, М.(1993): Правопис српскога језика, Матица српска, Завод за уџбенике и наставна средства
19. Стевановић, Ј. (2009): Специфичности усвајања правописних правила код глувих и наглувих ученика (магистарска теза), Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

PECULIARITIES IN ADOPTING CAPITAL LETTER IN DEAF AND HARD-OF-HEARING PUPILS

JELENA STEVANOVIĆ
The Institute for Educational Research, Belgrade

SUMMARY

Capital letter is a very significant area of orthography, both in regular primary school and the school for deaf and hard-of-hearing pupils. The Serbian Language Orthography by Matica Srpska contains over one hundred chapters and subchapters dedicated to the norms of the use of capital letter. Namely, the rules on the use of capital letter are orthographic rules which pupils encounter earliest (spelling their names and surnames, name of the school etc.).

The goal of the research is the way of adoption and peculiarities in adoption of orthographic rules on the use of capital letter in deaf and hard-of-hearing pupils and the influence of age, degree of hearing impairment and gender on adoption of rules on the use of capital letter in deaf and hard-of-hearing pupils.

Research was conducted in schools for deaf and hard-of-hearing pupils in Belgrade and Jagodina and in one regular primary school in Belgrade. The sample consisted of two groups of respondents: deaf and hard-of-hearing pupils from 5th to 8th grade, N=67, and hearing pupils, N=60.

The instrument used in the research is the Test for the Use of Capital and Small Letter (N. Dimic) and Corpus for Literacy Evaluation (J. Stevanovic), devised exclusively for the purposes of this research.

Based on the results of the conducted research, we reached the conclusion that deaf and hard-of-hearing pupils use certain orthographic rules. With respect to the orthographic demands which we set to the pupils in deaf and hard-of-hearing pupil population, the results indicate that deaf and hard-of-hearing pupils accomplish lower achievement than the hearing pupils in applying orthographic rules on the use of capital letter, except in applying the rule about the use of capital letter in geographic names consisting of several elements and names of ethnics, as well as in spelling the possessive adjectives derived by the suffix -ev. In addition to this, the results indicate that age, degree of hearing impairment and gender do not have a statistically significant influence on the adoption of the rule on the use of capital letter.

KEY WORDS: Serbian language orthography, orthographic rules, the use of capital letter, deaf and hard-of-hearing pupils, hearing pupils, Serbian language instruction